חסידות בפרשה

הרב יצחק שפירא

פרשת תולדות

להסתדר בחיים!

יעקב ועשיו- על מה בדיוק הם רבים? עשיו שיודע להסתדר בחיים- מדוע מעניינת אותו הברכה? והיכן כיום בין ישראל לעמים ישנו בדיוק את אותו המאבק?

אֹנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ: סוֹד הַמַּאֲבָק בֵּין יַעֲקֹב לְעֵשָׂו

סדר במאבק

בפרשת השבוע, פרשת תולדות, אנו פוגשים את לידתם של יעקב ועשיו ואת המאבק שמתפתח ביניהם עוד מבטן אמם. המאבק הזה מלווה אותם לאורך כל הדרך – החל מרגעי הלידה שבהם ידו של יעקב אוחזת בעקב עשיו, דרך מכירת הבכורה בנזיד עדשים, ועד לשיאו סביב הברכות של יצחק אבינו, כאשר יעקב מתחפש לאחיו, נכנס אל אביו ואומר "אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ", ולוקח את הברכות במקומו.

כדי להתבונן לעומק בסיפור המיוחד הזה, כדאי קודם כל לעשות סדר במאבק, ולראות איך כל אחת מהדמויות מבינה את המציאות.

רבקה אמנו חושבת שהברכה מגיעה ליעקב, משום שבתקופת ההריון, לאחר שהתרוצצו הבנים בקרבה והיא הלכה לדרוש את ה', נאמר לה בנבואה: "וּלְאֹם מִלְאֹם יֵאָמֵץ, וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר". יעקב אבינו חושב גם הוא שהברכה מגיעה לו, משום שהוא קנה את הבכורה מעשיו. לעומתם, יצחק אבינו חושב שהברכה מגיעה לעשיו, כי הוא לא ידע מהנבואה שנאמרה לרבקה, ומבחינתו עשיו הוא הבכור. ועשיו עצמו חושב שהברכה מגיעה לו בפשטות, משום שהוא נולד הבכור.

הדבר המפתיע בסיפור הוא שלמרות שהדברים נראים פשוטים כל כך, רבקה אינה ניגשת ליצחק לספר לו על הנבואה, ויעקב אינו ניגש לאביו לומר לו בפשטות שהוא קנה את הבכורה, אלא הכל נעשה דרך הסתרה ותחפושת.

שלוש תפיסות עולם

כדי להבין את עומק הדברים, נתבונן בדמויות הפועלות בפרשה – יצחק, עשיו ויעקב – ונראה את המהות של כל אחד מהם.

אצל יצחק אבינו, כל השפע מגיע מלמעלה, כפי שכתוב: "וַיִּגְדַּל הָאִישׁ... כִּי עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד". הכל מגיע אליו מהקב"ה, וכביכול הוא עצמו אינו עושה כלום. יצחק אבינו שקוע ונתון בכך שה' מברך ורוצה לברך כל הזמן, ולכן לא כל כך משנה לו מי מקבל את הברכה בפועל – מבחינתו, ה' רוצה לברך וכל מי שרוצה לקבל מוזמן לבוא ולקבל.

מול התודעה של יצחק, עומדים עשיו ויעקב. עשיו הוא "אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד", והוא אינו צריך להתאמץ מדי כדי לקבל את מה שהוא רוצה. הוא לא משקיע מאמץ לאורך זמן; כאשר הוא רוצה לאכול הוא צד ציד, וכאשר הוא שוב רוצה לאכול הוא צד שוב. לעומתו, יעקב אבינו הוא "אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים", והוא עובד עם המקנה מבוקר ועד ערב, דואג ומטפח את העדר לאורך זמן. כדי שיהיה צמר טוב או ולדות בריאים צריך לדאוג לכך מראש, כפי שיעיד בהמשך: "הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה וַתִּדַּד שְׁנָתִי מֵעֵינָי".

מי רוצה את הברכה?

ההבדל הזה בין עשיו ליעקב מתבטא ישירות ביחס שלהם לברכה, מתוך כך גם לברכה. עשיו מצד עצמו אינו מתעניין לא בברכה ולא בברכה. הוא רוצה רק את ההווה, את מה שבא בקלות, ולא מעניינת אותו המשכיות, ולכן "וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה". ואילו ליעקב חשובה מאוד הברכה וההמשכיות, ולכן הוא קונה אותה. הברכה היא הביטוי של ההמשכיות הזו, כיון שהיא מכריעה בשאלה מי הוא זה שממשיך את הבחירה של ה'. ה' בחר באברהם, ואחריו נבחר יצחק מתוך ישמעאל ("כי ביצחק יקרא לך זרע"), ועכשיו צריכה להיות ההכרעה מי ימשיך את יצחק - עשיו או יעקב. את עשיו, כאמור, השאלה הזו לא מעניינת, ובוודאי שהיא לא מעסיקה אותו כאשר הוא בא רעב ועייף מן הדרך וצועק "הלעיטני נא", אך יעקב מייקר את ההכרעה הזו ורוצה בכל ליבו שדרכו תומשך הבחירה של ה'.

אך הנה, לאחר שיעקב רוצה את הברכה ומייקר אותה, גם עשיו מתעורר לרצות אותה, עד שלאחר שביזה אותה הוא זועק: "וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם אֶת בְּכֹרָתִי לָקָח". אם כן, כל התעוררות הרצון של עשיו בברכה היא רק משום שיעקב רוצה בה.

זהו בדיוק העומק של הנבואה שנאמרה לרבקה: "וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר". המילים "ולאום מלאום יאמץ" מלמדות שיהיה ביניהם מאבק תמידי. אבל בעצם, כל המאבק הזה משקף את ההמשך – "ורב יעבוד צעיר". מדוע? כי בלי הצעיר, בלי יעקב, עשיו בכלל לא היה נאבק, והברכה כלל לא הייתה מעניינת אותו. רק בגלל שיעקב הצעיר מגלה עניין בברכה, עשיו נאבק עליה. אם כן, עצם המאבק של עשיו משקף שהוא מופעל וניזון מיעקב – "ורב יעבוד צעיר".

אנכי עשו בבורך

מתוך כך מתברר מדוע יעקב בא לקחת את הברכות דווקא כאשר הוא אומר "אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ", ואינו אומר שהוא יעקב. יעקב יודע שאם עשיו יקבל את הברכות, זו תהיה ברכה לבטלה. הרי עשיו חי רק את הרגע, ולתת לו ברכה זה כמו לתת מרגלית יקרה לילד שהולך לשחק איתה חמש אבנים. מצד שני, יעקב אינו יכול לבוא ליצחק ולהגיד לו: "אני יעקב, ואני קניתי את הבכורה". לאמירה כזו אין שום משמעות קניינית, מפני שבכורה היא מהות ולא משהו שקונים במכולת. המשמעות של מכירת הבכורה היא שלעשיו לא אכפת מהבכורה, והמשמעות של קניית הבכורה היא שליעקב אכפת.

לבן יעקב נכנס ואומר ליצחק: "אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ". בבך הוא אינו משקר, אלא משקף ליצחק את האמת הפנימית: כל הבכורה של עשיו, וכל מה שהוא מתעניין בה בכלל, מגיעים ממני. "אנכי" – רק מכוחי, יעקב הצעיר – "עשיו בכורך".

המאבק בין ישראל לעמים

מכאן אנו עוברים אל המציאות בימינו של עם ישראל מול אומות העולם, ואל תופעת האנטישמיות. ללא היהודים, הגויים מזמן היו שוכחים מהקב"ה. הם היו נופלים אל תפיסה של "אכול ושתה כי מחר נמות", וחיים את התאוות הרגעיות שלהם וזהו.

אך בזכות עם ישראל, מתרחש תדיר מאבק בעולם. כאשר עם ישראל מכריז שהוא שייך לקב"ה ושה' שורה בתוכם, הגויים מתעוררים, נאבקים בהם וטוענים: "גם אנחנו שייכים לקב"ה". בפרט המאבק מתבטא במלכות אדום, המשתקפת בנצרות, שנלחמת בנו על הנקודה הזו ממש - במי ה' בוחר, ואצל מי הוא נוכח. נמצא שכל ה"ולאום מלאום יאמץ" – כל המאבק המתמשך מי באמת שייך לקב"ה – משקף את האמת של "ורב יעבוד צעיר", כי בלעדינו מזמן היו אומות העולם שוכחות את מי שאמר והיה העולם.

שבת שלום!

בית המדרש 'עוד יוסף חי'